

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه حقوق

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

بررسی کلاهبرداری رایانه ای و مقایسه آن با کلاهبرداری سنتی در مقررات
کیفری ایران

استاد راهنما:

دکتر حسن فرهودی نیا

استاد مشاور:

دکتر اسمعیل رحیمی نژاد

پژوهشگر:

سجاد مرادیان

سال 1390

با تقدیر و تشکر از استادان گرامی دکتر حسن فرهودی نیا ، دکتر حسین فخر و دکتر اسمعیل رحیمی
نژاد که در طول سال های تحصیل مشوق و راهنمایم در کسب علم و دانش بوده اند .

تقدیم بہ

مادر مہر کہ مہرش در دلم کرامی و مقدس است

او کہ سر چشمہ کنجاوی سال ہای کودکی ام بود

؛

و پدرم که مهرش بنایی شد برای تلاش پر

شورم در کسب دانش.

نام خانوادگی: مرادیان نصرت آبادنام: سجاد
عنوان پایاننامه: بررسی کلاهبرداری رایانه‌ای و مقایسه آن با کلاهبرداری سنتی در مقررات کیفری ایران
اساتید راهنما: دکتر حسن فرهودینیا
اساتید مشاور: دکتر اسمعیل رحیمینزاد
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: حقوق گرایش: جزا و جرم شناسیدانشکده: علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه: تبریز تاریخ فارغ التحصیلی: مهر ۱۳۹۰ تعداد صفحه: ۱۰۷
کلید واژه‌ها: کلاهبرداری رایانه ای ، کلاهبرداری سنتی ، فضای سایبر ، قانون جرایم رایانه ای
<p>چکیده</p> <p>بارشد سریع تکنولوژی رایانه ای و گسترش ارتباطات مخابراتی، جرایم نیز روز به روز پیشرفت کرده و از قالب سنتی خود خارج شده اند. جرم کلاهبرداری نیز از این امر مستثنی نیست و با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، در کنار انواع سنتی در قالب رایانه ای نیز صورت می گیرد. کلاهبرداری رایانه ای از شایع ترین اشکال جرایم رایانه ای است که وارد عرصه حقوق جزای اختصاصی شده و اصول و قواعد حاکم بر کلاهبرداری سنتی را به چالش کشیده است. این جرم علی رغم شباهت هایی که با نوع سنتی خود از جهت اسمی ، نتیجه حاصله (تحصیل مال غیر) و از جرایم علیه اموال بودن، دارد، دارای تفاوت های اساسی از جهت عناصر تشکیل دهنده جرم و مجازات می باشد. کلاهبرداری رایانه ای آنگونه که در اسناد بین المللی و در قوانین داخلی یعنی ماده ۱۳ قانون جرایم رایانه ای بدان اشاره شده است با تکیه بر فناوری برتر صورت می گیرد و به عبارت دیگر استفاده غیرمجاز از سیستم های رایانه ای و مخابراتی با ارتکاب اعمالی از قبیل وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده ها یا مختل کردن سیستم، به منظور تحصیل و جه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی برای خود یا دیگری، کلاهبرداری رایانه ای محسوب می شود. در حالی که در کلاهبرداری سنتی استفاده غیرمجاز از سیستم های رایانه ای و مخابراتی و همچنین ارتکاب اعمالی از قبیل وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده ها یا مختل کردن سیستم لازم نیست بلکه ارتکاب هر نوع عمل متقلبانه توأم با سوءنیت که منجر به بردن مال دیگری شود کلاهبرداری خواهد بود. از لحاظ مجازات نیز با توجه به اینکه انجام کلاهبرداری رایانه ای آسانتر و دارای ضرر اقتصادی بیشتری نسبت به جامعه و افراد است اما مجازات این جرم کمتر از کلاهبرداری سنتی در نظر گرفته شده است که برای پیشگیری از این جرم کافی نیست. علی رغم این تفاوت ها، مهمترین تفاوت بین این دو نوع کلاهبرداری عنصر فریب است. در کلاهبرداری رایانه ای عنصر فریب برعکس کلاهبرداری سنتی، لازم نیست.</p>

فهرست مطالب

مقدمه

- فصل اول : تاریخچه و تعریف کلاهبرداری رایانه ای ۱
- مبحث اول تاریخچه کلاهبرداری رایانه ای..... ۲
- گفتار اول : تاریخچه کلاهبرداری رایانه ای در جهان..... ۳
- گفتار دوم : تاریخچه کلاهبرداری رایانه ای در ایران..... ۵
- بند اول : سابقه فقهی..... ۵
- بند دوم : سابقه قانونی..... ۸
- مبحث دوم : تعریف کلاهبرداری رایانه ای..... ۱۰
- گفتار اول : مفهوم لغوی..... ۱۰
- گفتار دوم : مفهوم اصطلاحی..... ۱۲
- مبحث سوم : حیثیت عمومی کلاهبرداری رایانه ای و جایگاه آن در دسته بندی جرایم ۱۴
- مبحث چهارم : انواع و شیوه های کلاهبرداری رایانه ای ۱۶
- مبحث پنجم : دسته بندی کلاهبرداری رایانه ای..... ۱۹
- مبحث ششم : کلاهبرداری رایانه ای و تفکیک آن از سایر جرایم رایانه ای مشابه این جرم ۲۴
- گفتار اول : عملیات مهندسی اجتماعی و ارتباط آن با کلاهبرداری رایانه ای..... ۲۴
- گفتار دوم : جاسوسی رایانه ای و ارتباط آن با کلاهبرداری رایانه ای..... ۲۵

- گفتار سوم : ارسال نامه های الکترونیکی ناخواسته و کلاهبرداری رایانه ای..... ۲۶
- گفتار چهارم : سرقت اطلاعات هویتی و ارتباط آن با کلاهبرداری رایانه ای..... ۲۷
- فصل دوم : ساختار حقوقی کلاهبرداری رایانه ای..... ۲۹**
- مبحث اول : عنصر قانونی..... ۳۲
- مبحث دوم : عنصر مادی..... ۳۷
- گفتار اول : مرتکب..... ۳۸
- گفتار دوم : رفتار فیزیکی..... ۳۹
- گفتار سوم : شرایط و اوضاع و احوال الزم برای تحقق جرم کلاهبرداری رایانه ای..... ۴۰
- بند اول : جرم بایستی با استفاده غیرمجاز از سیستم های رایانه ای و مخابراتی صورت گیرد..... ۴۰
- بند دوم : اعمالی از قبیل وارد کردن، تغییر، محو، ایجاد یا متوقف کردن داده ها یا مختل کردن سیستم..... ۴۵
- بند سوم : تعلق وجه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی به دیگری..... ۵۱
- گفتار چهارم : نتیجه..... ۵۲
- بند اول : مقید بودن کلاهبرداری رایانه ای..... ۵۲
- بند دوم : تفاوت با جرایم دیگر از نظر نتیجه..... ۵۳
- بند سوم : مصادیق نتیجه مجرمانه..... ۵۳
- بند چهارم : مرکب بودن کلاهبرداری رایانه ای..... ۵۶
- گفتار پنجم : شروع به جرم..... ۵۶

مبحث سوم : عنصر روانی..... ۵۸

گفتار اول : سوءنیت عام..... ۵۸

بند اول : علم مرتکب..... ۵۹

بند دوم : اراده مرتکب..... ۵۹

گفتار دوم : سوءنیت خاص..... ۶۰

مبحث چهارم : تفاوت های بین کلاهبرداری رایانه ای با کلاهبرداری سنتی..... ۶۱

گفتار اول : فریب..... ۶۱

گفتار دوم : تفاوت در اعمالی که موجب کلاهبرداری می شود..... ۶۲

گفتار سوم : تفاوت در محل ارتکاب جرم..... ۶۳

گفتار چهارم : تفاوت در موضوع جرم..... ۶۴

گفتار پنجم : تفاوت در چگونگی بدست آوردن مال دیگری..... ۶۵

گفتار ششم : تفاوت در بردن مال غیر برای خود یا دیگری..... ۶۶

گفتار هفتم : تفاوت در سمت مرتکب..... ۶۷

گفتار هشتم : تفاوت از جهت مجازات..... ۶۷

فصل سوم : آیین دادرسی..... ۶۹

مبحث اول : تعقیب و رسیدگی..... ۷۱

گفتار اول : صلاحیت..... ۷۱

- بند اول : صلاحیت ذاتی..... ۷۲
- بند دوم : صلاحیت محلی..... ۷۲
- گفتار دوم : تعقیب و کشف جرم..... ۷۶
- بند اول : تفتیش و توقیف داده ها یا سیستم های رایانه ای..... ۷۶
- مبحث دوم : دلایل کلاهبرداری رایانه ای..... ۷۹
- گفتار اول : تعریف دلیل..... ۸۰
- گفتار دوم : استنادپذیری ادله الکترونیکی..... ۸۱
- گفتار سوم : نقاط ضعف ادله رایانه ای..... ۸۲
- بند اول : نقض سیستم یا رسانه ذخیره..... ۸۳
- بند دوم : نقض برنامه..... ۸۳
- بند سوم : دسترسی پذیری خیلی آسان برای افراد غیر مجاز..... ۸۳
- مبحث سوم : پیشگیری از کلاهبرداری رایانه ای..... ۸۴
- گفتار اول : پیشگیری کیفری از جرم کلاهبرداری..... ۸۵
- گفتار دوم : پیشگیری غیر کیفری از جرم کلاهبرداری رایانه ای..... ۸۶
- بند اول : پیشگیری اجتماعی از جرم کلاهبرداری رایانه ای..... ۸۷
- بند دوم : پیشگیری وضعی از جرم کلاهبرداری رایانه ای..... ۸۸
- مبحث چهارم : اشکالات و پیشنهادات..... ۹۲

۹۲ گفتار اول : اشکال در تعلق مال به غیر

۹۳ گفتار دوم : اشکال در عنوان کلاهبرداری رایانه ای

۹۴ گفتار سوم : اشکال در مجازات کلاهبرداری رایانه ای

۹۶ نتیجه گیری

۱۰۰ فهرست منابع

مقدمه

وقوع ناهنجاریهای اجتماعی و جرایم مختلف با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی متفاوت در هر عصر و زمانی اشکال خاص خود را مییابد.

انسانها با جرایم زندگی می کنند و مظاهر این جرایم، زندگی آنها را احاطه کرده است. اکثر ما از جرم بیزاریم و احساس میکنیم که در مقابل آن بسیار آسیبپذیریم اما ارتکاب یک جرم نیز میتواند به همان اندازه مجذوبکننده باشد. امروزه در بیشتر کشورهای دنیا، ترس از جرم به یکی از واقعیتهای انکارناپذیر زندگی مردم تبدیل شده است و افرادی پیدا میشوند که در مقابل جرم واکنش صحیحی نشان نمیدهند.

جامعه عاری از جرم تا به حال وجود نداشته است و پس از این نیز وجود نخواهد داشت. با تغییر جامعه، جرایم نیز تغییر میکنند. با رشد جامعه، جرایم نیز رشد میکنند. فناوریهای جدید، فرصتهای جدیدی برای مجرمان پدید میآورد و پدید آمدن جرایم مرتبط با رایانهها درست مانند پدید آمدن جرایم مرتبط با هر نوع پیشرفت فناوری دیگر بوده است.

گذر از عصر کشاورزی و صنعت به عصر ارتباطات هر چند در بیشتر عرصهها زندگی را آسانتر کرده و در نتیجه آن رفاه بیشتری را به ارمغان آورده است ولی همزمان زمینه شکلگیری جرایم نوین و پیچیده را نیز فراهم آورده است. رایانه به عنوان یکی از برترین نمونههای علوم ارتباطی و تکنولوژیک روز به روز نقش مهمتر و حضور بیشتری در تمامی شئون زندگی پیدا کرده است.

از خرید ساده زندگی روزانه تا رزرو بلیط سفر و یا بررسی دقیق انفجارهای هستهای همگی با کمک رایانه انجام میشود. اما در کنار این استفاده مناسب و قانونی از رایانه، سوءاستفادههایی هم وجود دارد که مجرمان رایانههای مرتکب این اعمال میشوند. از اینرو جرایمی که در محیط رایانه ارتکاب مییابد به عنوان جرایم رایانههای مطرح میشوند.

جرایم رایانه‌ای از جمله جرایم ناشی از سوءاستفاده از فناوری اطلاعات است. فناوری اطلاعات پدیده منحصر به فرد عصر حاضر است که موجب پیشرفت و تغییر و تحول عظیم و عمیقی در تمام ابعاد و شئون زندگی انسان شده است. این پدیده با طرح مسائل جدید بسیاری از علوم را با چالش‌های جدی مواجه ساخته و آنها را تحت تأثیر قرار داده است. علم حقوق نیز به عنوان شاخه‌ای از علوم اجتماعی که تنظیم و تنسيق روابط انسانها را در چارچوب حیات جمعی بر عهده دارد، عمیقاً تحت تأثیر فناوری اطلاعات قرار گرفته است. در این راستا حقوق جزا بیشتر از سایر شاخه‌های حقوق تأثیر پذیرفته، چرا که این پدیده نه تنها امکان ارتکاب رفتار مجرمانه جدیدی را بوجود آورده که قبل از این به هیچ وجه امکان‌پذیر نبوده، بلکه با خلق دنیای جدیدی به نام فضای سایبر^۱ ارتکاب بسیاری از رفتارهای مجرمانه مرسوم را تسهیل نموده است.

از جمله شایعترین جرایم رایانه‌ای که روز به روز نیز بیشتر توسعه مییابد کلاهبرداری رایانه‌ای یا اینترنتی است که وارد عرصه حقوق جزای اختصاصی شده و اصول و قواعد حاکم بر کلاهبرداری سنتی را به چالش کشیده است. کلاهبرداری رایانه‌ای از جهت اسمی و نتیجه حاصل از جرم با کلاهبرداری سنتی شباهتهایی دارد، اما تفاوت آن از جهت فرآیند ارتکاب و عناصر اختصاصی تشکیلدهنده جرم باعث شده است که کلاهبرداری رایانه‌ای به عنوان جرمی مستقل از کلاهبرداری سنتی مطرح شود، لذا نسبت به آن تفسیر منطقی قوانین سنتی و تغییر تعریف برخی از اصطلاحات حقوقی چون مال و فریب و اغفال را می‌طلبد و یا اینکه مقتضای جرمانگاری جدید و طرح مباحث تازه در ذیل عنوان جرایم رایانه‌ای میباشد. به همین لحاظ کشورهای گوناگون در این زمینه دو شیوه مختلف اتخاذ نموده‌اند. برخی با توسل به تفسیر و اصطلاحات قوانین سنتی خویش قلمرو آن را توسعه و مشمول جرایم جدید از جمله کلاهبرداری رایانه‌ای کرده‌اند. بعضی نیز مبادرت به وضع قوانین و مقررات جدید در این خصوص نموده‌اند.

در کشور ما نیز پس از فراز و نشیب‌هایی سرانجام لایحه جرایم رایانه‌ای که از طرف قوه قضائیه تهیه و تدوین شده بود تحت عنوان قانون جرایم رایانه‌ای در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۵ توسط مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۲۰ به تأیید شورای نگهبان رسید.

¹Cyber – Space

با توجه به این قانون و قوانین سابق در این زمینه مباحث قابل بررسی و طرح در زمینه کلاهبرداری رایانه‌ای
 اجمالاً مشتمل است بر پیشینه کلاهبرداری رایانه‌ای، تعریف کلاهبرداری رایانه‌ای، تفکیک کلاهبرداری
 کامپیوتری با رایانه‌ای و اینترنتی، انواع کلاهبرداری رایانه‌ای، عناوین مشابه کلاهبرداری رایانه‌ای، شناخت
 کلاهبرداری رایانه‌ای، مقایسه کلاهبرداری رایانه‌ای با کلاهبرداری سنتی، شروع به جرم کلاهبرداری رایانه‌ای
 ای، واکنش و تدابیر امنیتی در برابر کلاهبرداری که در فصول آتی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

بیان مسأله

پیشرفت روزافزون علم و تکنولوژی و گسترش وسایل ارتباطی و یا به تعبیر دیگر بوجود آمدن دهکده
 جهانی بالطبع توجه به نیازهای اجتماعی و ارائه راه‌های جدید را ضروری شناخته است. از آنجا که
 امروزه سیستم‌های رایانه‌ای و فناوری اطلاعات (اینترنت) با زندگی انسانها عجین شده و یکی از
 موضوعات اجتماعی و به روز در جامعه می‌باشد، ورود این پدیده اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی‌ها
 پدیده‌های دیگر اجتماعی با مزایا و معایبی روبرو است. با توجه به اینکه انتظام بخشی پدیده‌های اجتماعی
 نیازمند ارائه راهکارهای مناسبی است که در حوزه‌های مختلف علوم مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد
 و این وظیفه علم حقوق است که با ارائه راهکارهای پیشگیری‌کننده در مورد جرائم مختلف که با توجه به
 مقتضیات زمانی و مکانی متفاوت در هر عصر و زمانی اشکال خاص خود را خواهد داشت، سعی بر ایجاد
 انتظام در این عرصه نموده و برقراری امنیت در جامعه را سرلوحه وظایف خود قرار داده است.

کلاهبرداری رایانه‌ای از جمله شایع‌ترین جرائم رایانه‌ای است که روز به روز گسترده‌تر می‌شود. به
 منظور پیشگیری بهتر و ایجاد امنیت در رابطه با این جرم باید تدابیر ویژه‌ای وضع و اجرا شود. در این
 پژوهش سعی می‌شود کلاهبرداری سنت پیش‌بینی شده در قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء اختلاس
 و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام و کلاهبرداری رایانه‌ای براساس قانون جرایم
 رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ و قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ مقایسه شده و کلاهبرداری رایانه‌ای
 تجزیه و تحلیل شود و پیشنهادهای در زمینه یکسان‌سازی این مقررات و وضع مقررات متناسب با این در
 جهت تأمین امنیت خاطر کاربران اینترنتی و سلامت فضای رایانه‌ای ارائه شود.

سؤالات تحقیق

در این تحقیق به دنبال پاسخ پرسشهای زیر هستیم :

۱. تعریف کلاهبرداری رایانه ای و عناصر تشکیل دهنده آن در حقوق کیفری ایران چیست؟
۲. چه تفاوتی بین کلاهبرداری سنتی و کلاهبرداری رایانه ای وجود دارد؟
۳. آیا مجازات پیش بینی شده برای جرم کلاهبرداری رایانه ای در حقوق کیفری ایران متناسب با این جرم است؟

روش تحقیق

در پژوهش حاضر نیز مانند اغلب رشته های علوم انسانی روش تحقیق بر مبنای روش کتابخانه ای می باشد و در این پژوهش نیز از کتب و مقالات چاپ شده در نشریات، پایان نامه ها و رساله ها و منابع اینترنتی مرتبط با این موضوع در جهت ارائه هرچه بهتر پژوهش پیش رو استفاده خواهد شد.

هدف تحقیق

هدف از نگارش تحقیق حاضر تبیین و توضیح و شناسایی جرم کلاهبرداری است که به وسیله سیستم های رایانه ای (فضای مجازی) ارتکاب می یابد همچنین بیان روش های پیشگیری و بررسی قوانین موجود در زمینه مبارزه با این جرم و مقایسه آن با قواعد بین المللی و بیان نکات قوت و ضعف این قوانین، همچنین هدف دیگری که مهمتر از همه این اهداف می باشد و ما به دنبال تحقق آن هستیم ، تبیین و ارائه پیشنهاداتی در زمینه یک سیاست کیفری مناسب در برخورد با این جرم و مجرمان کلاهبرداری رایانه ای است. به نحوی که نه امکان پیشرفت در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات از جامعه سلب و نه اصول و ملاکهای پذیرفته شده حقوقی در مورد این جرم نادیده گرفته شود، چراکه بدون شک اعمال یک سیاست کیفری نامناسب و ناکارآمد در مورد این گونه جرائم که امروزه در کشورمان شاهد آن هستیم مبارزه مناسب با این جرم نیست بلکه صرفاً پاک کردن صورت مسئله است.

فصل اول:

تاریخچه و تعریف

کلابرداری رایانه ای

با وقوع اولین جرایم رایانه ای، چشم به نهادهای حقوقی و قضایی دوخته شد تا به وظیفه‌ی خود در قبال جرایم جدید عمل نمایند. وجود ابهامات فراوان در زمینه‌ی اینگونه جرایم، بویژه کلاهبرداری رایانه ای از عمده‌ترین مشکلات نهادهای قانونگذاری و قضایی در کشورهای مختلف برای مقابله با این جرایم بوده است. به همین خاطر در این فصل برای رفع ابهامات و جلوگیری از هرگونه سوء برداشت و پیش داوری، به بررسی تاریخچه، تعریف و انواع و شیوه‌های کلاهبرداری رایانه ای خواهیم پرداخت.

مبحث اول: تاریخچه کلاهبرداری رایانه‌ای

بیشک بعد از مدت زمانی که از خلق هر پدیده میگذرد، ذهن بشر راههای سوءاستفاده از آن را می‌یابد. کامپیوتر نیز که به عنوان پدیده‌ای که با سرعت فوقالعاده زیاد گسترش یافته و در ذهن بشر جایگزین شده است از این قاعده مستثنی نیست.

کامپیوتر با تمام مزایایی که برای انسان دارد که از آن جمله میتوان به سرعت، صحت، دقت، خستگی‌ناپذیری، فراموش نکردن، نگهداری حجم عظیمی از اطلاعات اشاره کرد، از گزند تجاوزات بشری به دور نمانده است. این همان جنبه منفی کامپیوتر یا نیمه تاریک آن است. امروزه شاهد تعداد زیادی جرایم هستیم که در زمینه کامپیوتر رخ میدهد حال چه با واسطه آن و چه علیه آن.

میزان ارتکاب این جرایم و همچنین زمان پیدایش آنها به دلیل شناختی که افراد هر کشوری از کامپیوتر دارند در کشورهای گوناگون متفاوت است. برای درک مطلب بهتر است بدانیم که کشورهای سازنده به دلیل تخصص و آشنایی بیشتر بالطبع زودتر و بیشتر با جرایم کامپیوتری مواجه شدند و در کشورهای وارد کننده میزان جرایم ارتکابی به نسبت درجه آگاهی و شناخت افراد آن کشورها از تکنولوژی جدید متفاوت است.[□]

گفتار اول: تاریخچه کلاهبرداری رایانه‌ای در جهان

[□] خداقلی، زهرا، جرایم کامپیوتری، انتشارات آریان، چاپ اول، ۱۳۸۳، ص ۱۸.

در تحول تاریخی جرایم رایانه‌ای و به تبع آن کلاهبرداری رایانه‌ای از بدو پیدایش رایانه تا زمان حاضر، سه نسل مشاهده میشود. نسل اول جرایم یاد شده که تا اواخر دهه ۸۰ شناخته میشد، تحت عنوان جرایم کامپیوتری معرفی میشد. این دسته از جرایم بیشتر شامل سرقت و کپیبرداری از برنامه‌ها و جرایم علیه حریم خصوصی در کامپیوتر بود که با گسترش تکنولوژی تبادل اطلاعات و ارتباطات بینالمللی در دهه ۹۰ زمینه‌ساز ظهور نسل دوم از این جرایم رایانه‌ای شد. این دسته از جرایم، با عنوان جرایم علیه داده‌ها نام گرفت. بنابراین تمامی جرایم علیه تکنولوژی اطلاعاتی، ارتباطی، کامپیوتری، ماهواره‌ای و شبکه‌های بینالمللی با عنوان جرایم علیه داده‌ها معرفی میشد. اما در اواسط دهه ۹۰ و با گسترش شبکه‌های بینالمللی و ارتباطات ماهواره‌ای نسل سوم جرایم رایانه‌ای با عنوان جرایم سایبر یا مجازی یا جرایم در محیط سایبر شکل گرفت.^۱ با وجود این زمان دقیق ارتکاب اولین جرم کلاهبرداری رایانه‌ای مشخص نیست و در این زمینه عقاید مختلف است و نیز هر کشوری در این زمینه تاریخچه خاص خود را دارد. در مورد زمان دقیق ارتکاب اولین جرم کلاهبرداری رایانه‌ای سه عقیده بیان شده است که ذیلاً به آن می‌پردازیم:

۱- عده‌ای معتقدند که از بدو پیدایش رایانه جرم رایانه‌ای نیز پیدا شده است^۲، این عقیده نمیتواند درست باشد زیرا ابعاد منفی یک پدیده لزوماً همزمان با پیدایش آن پدیده بروز نمیابند. سوابق تاریخی هم نشان میدهد، بعد از اینکه فناوری رایانه توانست گستره وسیعی در جامعه پیدا کند؛ برخی از کاربران آن به فکر سوءاستفاده افتادند. این عقیده که کلاهبرداری رایانه‌ای از همان بدو پیدایش رایانه وجود داشته، درست نیست.

۲- برخی دیگر (همچون مؤلفان کانادایی) اعتقاد دارند اولین کلاهبرداری رایانه‌ای در سال ۱۸۰۱ اتفاق افتاده است. بدین صورت که ژوزف ژاکارد^۳ در این سال کارت خودکارسازی بافندگی را طراحی کرد و

^۱Kovacich , Gerald , introduction to computer fraud , feature , Elsevier science ltd, all rights reserved,july 1999 .p14.

^۲ دزیانی، محمد حسن، «ابعاد جزایی کاربرد کامپیوتری و جرایم کامپیوتری»، خبرنامه انفورماتیک شورای عالی انفورماتیک کشور، سازمان برنامه و بودجه، شماره ۵۸ دی و اسفند ۱۳۷۳، ص ۱۵۴.

^۳ . joseph jackard

کارمندان تحت امر وی که نگران از دست دادن شغل خود بودند، دست به اقدامات خرابکارانه روی این کارتها زدند.^۱

۳- عقیده مرجح این است که قضیه الدون رویس^۲، که در دهه ۱۹۶۰ مطرح و منجر به محکومیت وی شد به عنوان نخستین پرونده کلاهبرداری رایانه‌ای شناخته شده است.

«در این قضیه نامبرده حسابدار یک شرکت بود و چون به زعم وی، شرکت حق او را پایمال کرده بود، بنابراین با تهیه برنامه‌های، قسمتی از پولهای شرکت را به خود اختصاص میداد. مکانیزم کار به این گونه بود که شرکت محل کاروی یک عمده فروشی میوه و سبزی بود و محصولات متنوعی را از کشاورزان میخرید و با استفاده از تجهیزات خود از قبیل کامیون، انبار و بسته‌بندی و سرویسدهی به گروههای فروشندگان، آنها را عرضه میکرد. به دلیل وضعیت خاص این شغل، قیمتها در نوسان بود و ارزیابی امور تنها میتوانست از عهده رایانه برآید تا کنترل محاسبات و عملیات این شرکت عظیم را عهدهدار شود. کلیه امور حسابرسی و ممیزی اسناد و مدارک و صورت حسابها به صورت اطلاعات مضبوط در نوارهای الکترونیکی بود. رویس در برنامهها دستورالعملهای اضافی را گنجانده بود و قیمت کالاها را با ظرافت خاصی تغییر میداد. با تنظیم درآمد اجناس، وی مبلغی را کاهش میداد و مبالغ حاصله را به حسابهای مخصوصی واریز میکرد. بعد در برهه‌های زمانی خاص چکی به نام یکی از ۱۷ شرکت جعلی و ساختگی خودش صادر و مقداری از مبالغ را برداشت میکرد. بدین ترتیب وی توانست در مدت ۱۶ سال بیش از یک میلیون دلار برداشت کند».^۳

این اقدام رویس، در زمانی که هنوز سیستمهای رایانه‌ای در مراحل ابتدایی رشد خود بودند، از هر جهت غیر قابل پیشبینی و از نظر طراحی سیستم نیز انتقادپذیر بود. در آن دهه سوءاستفاده‌های مالی همچون سوءاستفاده‌های مالی رویس با مشکل مقررات مربوط به کلاهبرداری منطبق بود؛ زیرا عمل مرتکب با فقدان فریب قربانی نوعی سوءاستفاده مالی صرف یا اختلاس بود و همین امر قانونگذاران اروپایی را برای

^۱ شیرزاد، کامران، جرایم رایانه‌ای از منظر حقوق جزای ایران و حقوق بینالملل، انتشارات شرکت نشر بهینه فراگیر، چاپ اول، ۱۳۸۸، ص ۳۸.

^۲ . alden rouis

^۳ . شیرزاد، پیشین، ص ۳۹.

تجدید نظر در مقررات مربوط به کلاهبرداری به تکاپو واداشت^۱ با ظهور اینترنت و با مطرح شدن دنیای مجازی جدید، تعدد و تکرار کلاهبرداریها به قدری شد که به طور قطع نمیتوان تاریخ نخستین کلاهبرداری در محیط مجازی اینترنت را تعیین کرد مرتکبان با مهارت خاصی از خود کمترین نشانهای باقی نمیگذارند و قربانیان نیز بنا به برخی مسائل مثل برچسب ساده لوحی یا ترس از آبروریزی از طرح شکایت استنکاف میورزند.

آنچه از این نظریات مفهوم میشود این است که به درستی زمان ارتکاب اولین جرم کلاهبرداری رایانه‌ای مشخص نیست و این شاید دلیل دیگری داشته باشد و آن عدم شناخت و درک جرم کامپیوتری در آن زمان بوده است.

گفتار دوم: تاریخچه کلاهبرداری رایانه‌ای در ایران

از آنجایی که حقوق کیفری ایران متأثر از حقوق اسلامی، بویژه در دوران جمهوری اسلامی است بدین ترتیب سابقه ی کلاهبرداری در حقوق ایران را ابتدا براساس حقوق اسلامی و سپس از نظر تقنینی مورد بحث و بررسی قرار می دهیم.

بند اول : حقوق اسلامی

براساس اصل چهار قانون اساسی کلیه مقررات و مصوبات قوه ی مقننه باید بر اساس موازین اسلامی باشد. اصل ۲۲ قانون اساسی نیز اموال اشخاص را مصون از تعرض دانسته و مقررات جزایی هم در موارد متعددی تجاوز به اموال دیگران را واجد ضمانت اجرای کیفری دانسته است. به منظور بررسی مبانی حرمت تعرض به مال دیگران و نامشروع بودن تجاوز به مال غیر از طریق حیله و تقلب ، در ادامه به مبانی فقهی این موضوع می پردازیم.

^۱ زیبر، اولریش، جرایم رایانه‌ای، ترجمه محمدعلی نوری و دیگران، انتشارات گنج دانش، سال ۱۳۸۳، ص ۷۹.